

<https://doi.org/10.62837/2025.5.137>

ASLANOVA MƏTANƏT MUSA QIZI

Bakı Slavyan Universiteti
İbtidai təhsil kafedrasının baş müəllimi
Bakı şəhəri, Süleyman Rüstəm 33
e-mail: aslanova.metanet.01@mail.ru;
orcid id: 0009-0001-6775-3360

B.VAHABZADƏNİN ŞEİRLƏRİNİN DİLİNDƏ FRAZEOLoji BİRLƏŞMƏLƏR

***Açar sözlər:** Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası, frazeoloji birləşmələr, frazeoloji ifadələr, şeirdə frazeoloji vahidlər, emosional ifadə vasitələri, üslubi xüsusiyyətlər, frazeoloji ifadələrin funksiyası, obrazlılıq, bədii təsir gücü, şair dili*

XÜLASƏ

Bu məqalədə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Bəxtiyar Vahabzadənin poetik yaradıcılığında frazeoloji birləşmələrin rolu və funksional yükü araşdırılır. Şairin dilindəki frazeoloji vahidlərin obrazlılığın artırılmasında, emosional təsirin gücləndirilməsində və milli-mənəvi dəyərlərin ifadəsindəki əhəmiyyəti xüsusi diqqətə alınır. Tədqiqat zamanı Vahabzadənin müxtəlif şeirlərindən nümunələr əsasında frazeoloji birləşmələrin növləri (sabit söz birləşmələri, deyimlər, atalar sözləri və zərb-məsəllər), onların semantik və stilistik funksiyaları təhlil olunur. Nəticədə müəyyən edilir ki, şairin dili sadəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də zəngin xalq hikmətinin, tarixi yaddaşın və bədii estetik duyumun daşıyıcısı kimi çıxış edir. Məqalədə frazeoloji vahidlərin Bəxtiyar Vahabzadənin poetik dünyagörüşünün formalaşmasında və oxucu ilə emosional bağ qurmasında mühüm vasitə olduğu qənaətinə gəlinir.

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ВЫРАЖЕНИЯ В ЯЗЫКЕ ПОЭЗИИ Б. ВАХАБЗАДЕ

***Ключевые слова:** поэзия Бахтияра Вахабзаде, фразеологические обороты, фразеологические выражения, фразеологические единицы в стихах, средства эмоциональной выразительности, стилевые особенности, функции фразеологизмов, образность, художественная выразительность, язык поэта.*

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается роль и функциональная нагрузка фразеологических выражений в поэтическом творчестве одного из выдающихся представителей азербайджанской литературы XX века – Бахтияра Вахабзаде. Особое внимание уделяется значению фразеологических единиц в

языке поэта в усилении образности, эмоционального воздействия и выражении национально-духовных ценностей. В ходе исследования на основе примеров из различных стихотворений Вахабзаде анализируются типы фразеологических выражений (устойчивые словосочетания, идиомы, пословицы и афористические высказывания), а также их семантические и стилистические функции. В результате приходит к выводу, что язык поэта выступает не только средством общения, но и носителем богатой народной мудрости, исторической памяти и художественно-эстетического восприятия. В статье подчеркивается, что фразеологические единицы играют важную роль в формировании поэтического мировоззрения Бахтияра Вахабзаде и установлении эмоциональной связи с читателем.

ASLANOVA MƏTANƏT MUSA QIZI

PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS IN THE LANGUAGE OF B. VAHABZADE'S POETRY

Keywords: *Bakhytar Vahabzade's poetry, phraseological expressions, idioms, phraseological units in poetry, means of emotional expression, stylistic features, functions of phraseological expressions, imagery, artistic expressiveness, poetic language.*

SUMMARY

This article explores the role and functional significance of phraseological expressions in the poetic works of Bakhytar Vahabzade, one of the prominent representatives of 20th-century Azerbaijani literature. Special attention is given to the importance of phraseological units in enhancing imagery, strengthening emotional impact, and conveying national and spiritual values within the poet's language. The study analyzes various types of phraseological expressions (set phrases, idioms, proverbs, and sayings) based on examples from Vahabzade's poems, as well as their semantic and stylistic functions. The findings reveal that the poet's language serves not only as a means of communication but also as a carrier of rich folk wisdom, historical memory, and aesthetic perception. The article concludes that phraseological units play a crucial role in shaping Bakhytar Vahabzade's poetic worldview and establishing an emotional connection with the reader.

B.Vahabzadə XX əsr Azərbaycan poeziyasının orta nəslini təmsil edən şairlərindən biridir. Şairin geniş əhatəli, rəngarəng poetik dünyası onun yaradıcılığının böyüklüyü və zənginliyindən xəbər verir.

B.Vahabzadə dilinin özünəməxsusluğu ilə seçilən sənətkarlardandır. Onun əsərlərinin dil materialları içərisində frazeoloji birləşmələr şəkil və məzmunca, üslubi funksiya cəhətindən nəzəri cəlb edir. Şair ümumxalq dilinin ifadələrindən böyük ustalıqla

istifadə edərək ümumxalq dili ilə ədəbi dilin əlaqəsinin möhkəmlənməsinə kömək göstərmişdir.

Vallah, gözümüzü açıb yumunca
Qapının ağzını kəsdirir ölüm. [6, s.28]
*****

Belə gözəl gecədə
Dağ da, daş da, qaya da
Gecədən həyat umar. [6, s. 96]

Göründüyü kimi şairin işlətdiyi frazeologizmlər şəkil və məzmununa, habelə üslubi funksiya cəhətdən diqqət cəlb edir. Dilin qrammatik qanunauyğunluğunu, obrazlığını, ekspressivliyini əks etdirən frazemlər zəruri dil funksiyasını yerinə yetirir. Bu leksik vahidlərdən bacarıqla istifadə etməklə B.Vahabzadə fikrin poetik ifadəsinə, zəngin mənə çalarına nail olmuşdur.

Qanad aldıq neçə-neçə arzudan
İndi zaman sığışmayır zamana. [6, s.13]
*****

Bugün bizim çaldığımız hər zəfər
Sabah üçün bir pillədir həmişə. [6, s. 28]

Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasında olan mənalılıq, yığcamlıq, ifadəlilik feili frazeoloji birləşmələrdə daha parlaq şəkildə öz əksini tapmışdır.

Danışdın həmişə özgə adından,
Öz adın, öz sözün çıxdı yadından. [6, s. 84]

Frazeoloji birləşmələrə poeziyada geniş yer verilməsinin səbəblərindən biri onların dərin və geniş semantikasi ilə bağlıdır. "Poeziya frazeoloji ifadələrlə zəngindir. Bu ifadələr işlənmə məqamlarına, müxtəlif mənə çalarına, poetik vüsətinə görə yüksək sənətkarlıq nümunələri kimi dilin yaradıcılıq gücünü meydana çıxarır". [5, s.19] Təbiilik şairin işlətdiyi frazeoloji vahidlərə xalqın ruhunu hopdurur, onların vasitəsilə müəllif həm də xalqın düşüncə tərzini əks etdirir.

Haraylı-həşirli yollar, yamaclar
Dumana bürünüb yuxuya daldı. [6, 53]
*****

Qəniminə divan tutan,
Hüduzlardan çölə atan
Oğuz babam yada düşdü. [6, 49]

Göründüyü kimi frazeoloji birləşmələrin komponentləri müstəqil sözlərə xas olan əlamətlərdən məhrumdur, onlar məcazlaşma nəticəsində öz həqiqi mənasından uzaqlaşaraq birlikdə dilin leksik-semantik sisteminə daxil olur. Frazeoloji birləşmələr xalq müdrikliyinin parlaq ifadəsi kimi şairin fikir və duyğularına poetik hərarət verir, misralara şifahi xalq ədəbiyyatının təkrarsız ətrini gətirir. Bu birləşmələr, şeirdə ifadə olunan fikrin

dolğun verilməsində məna dərinliklərinə daha artıq nüfuz etməsində müstəsna rol oynayır.

Müəllim imlaya sual qoyardı,

Dara çəkərdilər suallar bizi. [6, s. 45]

“Frazeoloji vahidlərdən uğurlu istifadə qabarıq şəkildə hiss etdirir ki, bədii söz sərraflarının poetik düşüncəsi təbii qaynaqlardan, xalqın obrazlı təfəkküründən güc-qüvvət alır”. [4, s. 4]

Bəxtiyar Vahabzadənin bədii dilində işlənən frazeoloji birləşmələr şeirlərin ideya – bədii məzmunu ilə ahəngdarlıq təşkil edir, misraların söz və ifadələri ilə üzvi şəkildə əlaqələndir.

Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti;

Ərəb oğlu Məcnunun dərdi səndə dil açmış

Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti

Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış. [6, s. 32]

Əsrlər boyu şifahi və yazılı nitqdə işlək olan bu ifadələr həmişə nitqin yığcam, obrazlı təbii verilməsinə xidmət etmiş, şairin şeirlərində daha da yeni məna çalarları kəsb edərək cilalanmışdır. Frazeoloji vahidlərin daxili xislətindəki poetik gözəlliyi bütün incəliklərinə qədər duyan D.Vahabzadə şeirlərində bədiiliyə nail olmaq üçün onlara böyük sənətkarlıqla yanaşır.

Dünya quru bir səs

Qəm çəməyə dəyməz. [7, s.49]

*****

Söz atdın ...

Könlümdə qopdu zəlzələ,

Bilmədim, nə zaman çıxdım özümdən. [7, s.60]

Şairin işlətdiyi frazeoloji vahidlər şeirin dilinə tərəvət, yeni məzmun, emosionallıq gətirir.

Frazeoloji birləşmələr şeirə zahiri görünüşünə daxil edilmir, onlar mahiyyətə, poetik fikrin çatdırılmasına xidmət edir.

Qan verdiniz, can verdiniz,

Siz qan səpib od dərdiniz. [7, s.90]

*****

Hər sitəmə sinə gərdin

Qəlbimdədir sinə dərdin

Mənə salam da göndərdin. [7, s.91]

Nümunələrdəki frazeoloji birləşmələrin sayəsində misralar xalqın təfəkkür tərzini ilə ahəngdardır.

Bəxtiyar Vahabzadənin məharətlə bol-bol işlətdiyi sabit birləşmələr onun şeirlərinin bədiiliyini, xalqiyyətini artırır, fikri daha təsirli, obrazlı edir. Şair bununla da

şeyrlərində milli kolorit, Azərbaycan dilinin milli xüsusiyyətlərinin bacarıqla təsvirinə nail olur.

Böyük sənətkarın poeziyasında somatik (insan orqanizmini bildirən) frazeologizmlərə də çox rast gəlinir.

Ürək açır, şən-şən ötür, çağlayır [7, s.104]

*****

Ürəklə, cürətlə dediyim hər söz,

Hələ qorxaqla da asan dil tapar [7, s. 33]

*****

Bədxaha çevirir səni qəzəb, kin

Əslində hamını başa düşənsən. [7, s. 240]

*****

Enişdə, yoxuşda əldən salıbdır

Bizi, bir-birinə calanan yollar [7, s. 357]

*****

Çilpaq ağacların budaqlarında

Qərib yuvaların gözü yol çəkir [7, s. 53]

*****

Od, işıq deməkdən dillər yoruldu [7, s. 54]

B.Vahabzadənin şeir dilində işlənmiş frazeoloji vahidləri qrammatik cəhətdən iki qrupa bölmək olar: ismi və feili frazeoloji birləşmələr.

İsmi frazeoloji vahidlər şair və yazıçıların sənətkarlıq istedadını müəyyənləşdirən faktorlardan biri, fərdi yaradıcılıq məhsuludur. B.Vahabzadə də öz yaradıcılığında ismi frazeoloji vahidlərdən bədii təsvir lövhələri yaratmaq üçün istifadə edir:

Dünya quru bir səs,

Qəm çəkməyə dəyməz [9, s. 49]

*****

Qəhqəhəyə şaqqudadı qara zurna [7, s. 79]

*****

Açıq kirpiklərin uzun gecənin

Qara köynəyini açma bilmədi [7, s. 252]

Verilmiş nümunələrdən görüldüyü kimi, şairin poetik dilində işlənmiş frazeoloji vahidlər rəngarəngliyi ilə diqqəti cəlb edir və məcaziləşmiş I növ ismi birləşmə formasında olan ismi frazeoloji vahidlərdir.

Şairin poeziyasında məcaziləşmiş II növ ismi birləşmə quruluşlu ismi frazeoloji vahidlərə də rast gəlmək olur:

Ona toy elədi ömür yükündən

Sandı ki, azaddır bugündən bəri. [7, s. 301]

*****

Yalan sərxoşluğunda elə xumarlanmış

Çayları yol, gülü kol, qaranı ağ sanmışıq [6, s. 149]
Məcəziləşmiş III növ ismi birləşmə quruluşlu ismi birləşmələr:

*Yaman dəyişkəndir **dünyanın rəngi***
İnsanı ağladan bəzən ağıldır. [7, s. 148]
*****

Gecələrin sahibi, gündüzlərin quluyam, [7, s. 301]

B.Vahabzadənin şeirlərində feili birləşmələr əksəriyyət təşkil edir. Bu vahidlər isimlərin müxtəlif hallarında işlənməsindən asılı olaraq dəyişir:

I. Adlıq halda işlənən isimlərin feillə birləşməsindən yaranan frazeologizmlər:

*Desəm **dil alışar**, deməsəm ürək,*
Dilimin ucunda deyilməz oldun. [7, s. 42]
*****

*Əli çəkmə tikir, **fikri dolaşır***

Londonun, Parisin səhnələrində. [7, s. 51]

II. Yönlük halda olan isimlə feilin birləşməsindən yaranan feili birləşmələr:

Vətən üçün ağlamaq
*Sənin **payına düşdü.*** [6, s. 81]
*****

Yayınmaq istədim nəzərlərindən

***Düşdü ürəyimə** ayaq izlərin.* [6, s. 239]

III. Təsirlik halda olan isimlə feilin birləşməsindən yaranan frazeologizmlər:

***Dərdimi çəkmək** –*
İkinci bir ömrə bərabərdir bu! [6, s. 136]
*****

***Oxşadı gözümü** hələ uşaqkən,*
Ocağın al-əlvan alovu, közü. [9, s. 162]
*****

*Dünyada hər şeyə **yumub gözünü***

Unudub özünü, danıb özünü. [6, s. 169]

Qeyri-müəyyən təsirlik halda olan frazeoloji birləşmələr də kifayət qədərdir:

Bu sovxə medallar dünən Londonu
***Od töküb** yandıran faşistlərinə.* [6, s. 178]
*****

*Bir vüsala əl açır **həsrətimin yüz günü*** [6, s. 259]

IV. Yerlik halda olan isimlə feilin birləşməsindən yaranan feili frazeologizmlər:

***Dondu dodağında** bir “can” kəlməsi,*
***Qaldı qulağında** körpənin səsi.* [7, s. 293]
*****

*Günəş doğdu, yer **şəfəqə büründü,***

Bulud qaçıb üfüqlərdə sürünürdü. [9, s. 88]

V. Çıxışlıq halda olan isimlə feilin birləşməsindən yaranan feili frazeologizmlər. Bu birləşmələrdə *baş, göz, ağız, könül, əl* kimi somatik vahidlərdən daha geniş istifadə olunur:

*Gör necə güclüsən, sənin yoxluğun
Bütün varlığımı **aldı əlimdən.** [7, s. 222]*

*****

*Ürək bu **dünyadan küsdü, incidi,**
Yaşımı birisi salırkən yada. [7, s. 202]*

*****

*Artıq yuxular da **düşdü gözümdən**
Gerçeyin ilkidir, yuxunun sonu. [7, s. 205]*

Frazeoloji birləşmələr şeirdə danışığın, şifahi nitqin mühüm səciyyəvi keyfiyyətlərini özündə mühafizə etmək iqtidarındadır. Bədii mətnə ifadəlilik imkanlarının genişliyi, emosionallıq – ekspressivlik yaratma keyfiyyəti, heç şübhəsiz, frazeoloji birləşmələrin də payına düşür [4, s. 85].

B.Vahabzadənin şeir dilində frazeoloji variantlara da rast gəlirik. Belə ki, şair təkrardan qaçmaq və yeksənəkliyi aradan qaldırmaq üçün variantlardan istifadə edir.

*Gördün ki, sənin yurduna
Yadlar **əl uzatdı.** [6, s. 16]*

*****

***Əl açdı,** üz tutdu min il yer göyə,
O sağır göylərdən gəlmədi cavab. [6, s. 43]*

*****

*Zülmətdə **nur saçdı** bir məsəl tək,
Eşqini göz bildi, **nur sandı** Veysəl! [7, s. 138]*

*****

*Gülüş deyil, o çıraqdı, nurlu bir çıraq
O gülüşdən ürəyimə **ışığı saçıldı** [7, s. 160]*

Nümunələrdə *əl açmaq – əl uzatmaq, nur saçmaq – işığı saçmaq* – ad və feil hissəsi müxtəlif olan feili frazeoloji variantlardır. Və ya

*Damarımda **qan oynadı,** nəğmələndi,
Ürəyimə **od çiləndi.** [7, s. 79]*

*****

*Baxdın mənə sarı sən yazıq-yazıq,
Baxışın qəlbimə **od saldı,** yandım. [9, s. 172]*

Göründüyü kimi Bəxtiyar Vahabzadə fikrin emosionallığını daha qabarıq çatdırmaq, oxucunu eyni ifadələrlə yormamaq üçün bu tipli frazeoloji variantlardan məharətlə istifadə etmişdir.

Azərbaycan dilinin frazeoloji vahidləri şairin pœziyasını bœzœyir. Onun elœ bir œeiri, hœtta elœ bir bœndi yoxdur ki, orada frazeoloji vahidlœrdœn, onların poetik imkanlarından yaradıcı œekildœ istifadœ olunmasın.

Bœxtiyar Vahabzadœ ana dilinin resurslarından, œnœnœvi poetik formalardan mœharœtlœ yararlanan œair olmuœdur. Sœnœtkar xalq zœkası vœ mœdrœkliyinin yığcam ifadœi olan, xalq tœfœkkœrœndœn sœzœlœn, xalqın zœngin mœnœviyyatdan sœzœlœb gœlœn, ađız œdœbiyyatının ruhunu œzœndœ hifz edœn frazeoloji birlœœmœlœrdœn sœnœtkarlıqla œeir yaradıcılıđına gœtirmiiœdir.

*Ađızlarına daœ tixandı,
Beyinlœrdœ fikir dondu. [7, s. 119]*

œdœbiyyat

1. Almœmmœdova S.M. B.Vahabzadœ pœziyasının dili. Bakı: Elm. – 2010. – 163 s.
2. Bayramov H.A. Azərbaycan dili frazeologiyasının œasları. Bakı: Elm. – 1978. – 176 s.
3. Hœseynov M. Dil vœ pœziya. Bakı: Elm. – 2008. – 434 s.
4. œfœndiyeva T.œ. Azərbaycan dilinin leksik œslubiyatı. Bakı: Elm. – 1980. – 249 s.
5. Sœleymanova S.M. Frazeologiyanın œslubi imkanları. Bakı: Elm. – 2004. – 300 s.
6. Vahabzadœ B. Seœilmiœ œsœrlœri II cildœ. Bakı: “œndœr” nœœriyyatı. – 2004. – I cild – 328; II cild – 320 s.
7. Vahabzadœ B. Payız dœœœncœlœri. Bakı: Yazıçı. – 1981. – 365 s.

Rœyçi: dos. Ađakiœiyeva œ.M.